

EN ØKONOMISK DISPUTATS¹⁾

Af JØRGEN PEDERSEN og THORKIL KRISTENSEN

I.

Den Bog, der her foreligger, og som Forfatteren har erhvervet Doktorgraden paa, er et betydeligt Arbejde. Den vil utvivlsomt komme til at staa som et Standardværk indenfor nordisk finansvidenskabelig Literatur, og hvis den havde været skrevet paa et Verdenssprog, vilde den sikkert have vakt betydelig international Opmærksomhed.

De Grundtanker, der ligger til Grund for Bogen, er, at Statens Ind- og Udbetalinger ikke er et Led i en Husholdning med Statskassen som Centrum, men har visse Virkninger paa Produktionen og Fordelingen, d. v. s. paa Borgernes økonomiske Bestræbelser, og at Problemet netop bestaar i at klarlægge disse Virkninger. Dette Synspunkt er ikke nyt, det er flere Gange kommet frem i de sidste 10—15 Aar, ligesom man ogsaa har søgt paa specielle Omraader at belyse Finanspolitikens Virkninger i Detailler. Forfatterens Fortjeneste ligger først og fremmest deri, at han som den første her i Danmark og — saa vidt mit Literaturkendskab gaar — i hele Verden har taget disse Problemer op til samlet systematisk Behandling.

Forfatterens nærmeste Forbillede er *Gunnar Myrdals* Bog fra 1934, *Finanspolitikens økonomiska verkningar*. Myrdal bryder helt med den tidligere Finansvidenskab, der med Hensyn til Finanspolitikens økonomiske Virkninger praktisk talt kun beskæftigede sig med Fordelingen, idet man forudsatte, at Finanspolitikken var neutral overfor den økonomiske Aktivitet. For Myrdal bliver Paavirkningen af Aktiviteten derimod det centrale

¹⁾ I det følgende gengives Hovedpunkterne i de to officielle Opponenters Indlæg ved det mundtlige Forsvar af Dr. oec. *Kjeld Philips* Afhandling: »Bidrag til Læren om Forbindelsen mellem Det offentlige Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet« paa Aarhus Universitet den 30. Maj 1942.

EN ØKONOMISK DISPUTATS¹⁾

Af JØRGEN PEDERSEN og THORKIL KRISTENSEN

I.

Den Bog, der her foreligger, og som Forfatteren har erhvervet Doktorgraden paa, er et betydeligt Arbejde. Den vil utvivlsomt komme til at staa som et Standardværk indenfor nordisk finansvidenskabelig Literatur, og hvis den havde været skrevet paa et Verdenssprog, vilde den sikkert have vakt betydelig international Opmærksomhed.

De Grundtanker, der ligger til Grund for Bogen, er, at Statens Ind- og Udbetalinger ikke er et Led i en Husholdning med Statskassen som Centrum, men har visse Virkninger paa Produktionen og Fordelingen, d. v. s. paa Borgernes økonomiske Bestræbelser, og at Problemet netop bestaar i at klarlægge disse Virkninger. Dette Synspunkt er ikke nyt, det er flere Gange kommet frem i de sidste 10—15 Aar, ligesom man ogsaa har søgt paa specielle Omraader at belyse Finanspolitikens Virkninger i Detailler. Forfatterens Fortjeneste ligger først og fremmest deri, at han som den første her i Danmark og — saa vidt mit Literaturkendskab gaar — i hele Verden har taget disse Problemer op til samlet systematisk Behandling.

Forfatterens nærmeste Forbillede er *Gunnar Myrdals* Bog fra 1934, *Finanspolitikens økonomiska verkningar*. Myrdal bryder helt med den tidligere Finansvidenskab, der med Hensyn til Finanspolitikens økonomiske Virkninger praktisk talt kun beskæftigede sig med Fordelingen, idet man forudsatte, at Finanspolitikken var neutral overfor den økonomiske Aktivitet. For Myrdal bliver Paavirkningen af Aktiviteten derimod det centrale

¹⁾ I det følgende gengives Hovedpunkterne i de to officielle Opponenters Indlæg ved det mundtlige Forsvar af Dr. oec. *Kjeld Philips* Afhandling: »Bidrag til Læren om Forbindelsen mellem Det offentlige Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet« paa Aarhus Universitet den 30. Maj 1942.

Emne, men hans Analyse paa dette Omraade er hverken saa omfattende, dybtgaaende, overskuelig eller frigjort fra Fordomme som den, der findes i Philips Bog. Myrdals Værk indeholder en overordentlig værdifuld Beskrivelse og Analyse af den institutionelle og politisk-psykologiske Baggrund, hvorpaa Finanspolitikken maa afspille sig, men i den økonomiske Analyse naar Myrdal ikke saa langt som Philip. Det samme gælder en i 1941 udkommet Bog: *Fiscal policy and the business cycle*, af *Alvin H. Hansen*. Den behandler, som det fremgaar af Titelen, et beslægtet Emne, men mens denne Bog indeholder adskillige interessante Enkeltheder, forsøger den ingen systematisk Behandling af Finanspolitikken som Middel til Regulering af den økonomiske Aktivitet. Jeg tror derfor, at hvis Forfatteren underkastede sin Bog en Revision under Hensyn til den Kritik, der ved den mundtlige Handling blev rejst og eventuelt vil blive rejst i Anmeldelser, og lod den udkomme paa et Verdenssprog, vilde den ogsaa internationalt blive et Standardværk.

Forfatterens Fortjeneste ligger altsaa i, at han har taget de Synspunkter, der i 30'erne saa at sige har ligget i Luften, og hvoraf visse Detailler har været taget op til Behandling i spredte Tidsskriftartikler, op til systematisk Behandling; han har gennemanalyseret generelle Foreteelser og en Række specielle, men typiske enten faktisk forekommende eller hypotetiske Indgreb eller Foranstaltninger. Allerede fra Philips første større Arbejde: »Den danske Kriselovgivning« kender vi hans Evne til indgaaende Analyse, og denne Evne kommer til rig Udfoldelse i den foreliggende Afhandling; han har den for videnskabelig Forsken centrale Evne til at tænke en Tanke helt til Bunds.

Bogen er inddelt i 5 Hovedafsnit (Dele). I første Del, der har Titelen: *Virkninger af Indbetalinger til det offentlige*, analyserer Forf. et kontraktivt Indgreb (Skat, Laan), som isoleret Fænomen. Denne Fremgangsmaade er sikkert særdeles praktisk, idet den simplificerer den øvrige Analyse og overflødiggør Gentagelser. Anden Del har Overskriften: *Sammenspillet mellem Indbetalinger til og Udbetalinger fra det offentlige*. Men de to første Kapitler handler faktisk om Udbetalinger fra det offentlige og passer saaledes ikke ind under Overskriften. Systematisk burde de enten være sidestillet med de øvrige Dele eller behandlet under første Del, der i saa Fald passende kunde have haft Titelen: *Den generelle Virkning af kontraktive og ekspansive finansielle Indgreb*.

Naar man læser Indholdsfortegnelsen, finder man det ejendommeligt, at Behandlingen af de kontraktive Indgreb fylder 123 Sider, mens de to lige nævnte Kapitler, hvoraf det ene til og med helt optages af en særdeles værdifuld Analyse af det offentliges Udbetalinger, kun fylder 25 Sider. Dette betyder dog mindre, at det ekspansive Indgreb er for karrigt behandlet, end at Fremstillingen i første Del, som jeg senere skal rette en mere indgaaende Kritik imod, er unødigt kompliceret, og at man naturligvis i mange Henseender kan slutte fra Virkningen af et kontraktivt til Virkningen af et ekspansivt Indgreb uden Omtale.

De to følgende Kapitler af anden Del er overordentligt klargørende. Til Indledning fremhæves det, at Opkrævning af Skatter ikke, saaledes som det almindeligt antages, er en nødvendig Forudsætning for, at Staten kan afholde Udgifter. Der gives flere andre Muligheder, bl. a. den, at Staten selv laver Penge. Men Skatteopkrævning er et kontraktivt Indgreb, mens Statsudgifter er et ekspansivt Indgreb, og Opkrævning af Skatter kan saaledes kun motiveres med, at det er hensigtsmæssigt at neutralisere den ekspansive Virkning med en kontraktiv. Forf. indfører i disse Kapitler Begreberne »generel« og »speciel« Neutralitet med Henblik paa Finanspolitikens Virkning paa den økonomiske Aktivitet. Det har jo tidligere været den almindelige Opfattelse, at Finanspolitikken skulde være generelt neutral overfor Beskæftigelsen. I den nyeste Tid har man som sagt opgivet denne Tanke og beskæftiget sig meget med Finanspolitikens generelle Virkninger paa Aktiviteten, mens man i uhyre ringe Grad har viet sin Opmærksomhed til de overordentligt indgribende Virkninger, Ændringer i Finanspolitikken kan have indenfor den enkelte Branche.

Der er ogsaa Anledning til at henlede Opmærksomheden paa Kapitlet: Skattebyrdens Størrelse. Traditionelt har man villet udtrykke denne ved Forholdet mellem det opkrævede Beløb og Nationalindtægten. Dette giver aabenbart helt misvisende Resultater, idet en Overførelse af Indtægt fra en Gruppe til en anden ikke kan være nogen Byrde for Befolkningen som Helhed. Bedre vilde det være, som enkelte Teoretikere har været inde paa, at maale Skattebyrden ved Statens Udgift mod »økonomisk Modydelse«, d. v. s. til Køb af Produktionsmidler. Heroverfor bemærker dog Philip, at denne Maalestok kun har Mening under liberale Forudsætninger. Er der Arbejdsløshed, er Betalingen til Produktionsfaktorerne ingen Maalestok for deres økonomiske Betydning. Han definerer derefter et Begreb: Skattebyrden i videre Forstand, som: »Vær-

dien af den Produktion, der vilde være blevet udført af de produktive Kræfter, den offentlige Virksomhed beslaglægger, tillagt Værdien af de Goder, som de Arbejdere, det offentliges Skattepolitik gør arbejdsløse, vilde have produceret, og fratrukket Værdien af de Goder, som takket være det offentliges Finanspolitik nu produceres til Brug for Borgerne«.

Et saare vigtigt Afsnit er Bogens tredie Del: Generelle Betragtninger over Finanspolitiken som Middel til at paavirke den økonomiske Aktivitet. Det indeholder en Række fine Iagttagelser og Analyser. Det vigtigste Resultat af dette Afsnit synes mig at være Sammenligningen af de finanspolitiske og kreditpolitiske Indgreb. Forf. paaviser de summariske og grove Virkninger af kreditpolitiske Indgreb, som gør dem aldeles uegnede til Finregulering af det økonomiske Liv. Mere interessant er det dog, at han kommer til det Resultat, at Effektiviteten af finanspolitiske Indgreb i væsentlig Grad beror paa et Overtaskelsesmoment, idet han gaar ud fra, at Borgerne, hvis Svingningerne i Skatterne bliver almindelige, vil kalkulere med disse Svingninger i Opsparingen; dette dog under Forudsætning af, at Centralbanken absorberer de Fordringer, Skatteyderne sælger, henholdsvis afgiver de Fordringer, Skatteyderne vil købe i Perioder, hvor man opsamler Reserver til senere Skattebetaling, saaledes at Rentefoden ikke paavirkes, d. v. s., at det, Philip kalder »Absorbtiionsgraden¹⁾, er lig 1.

Hvis Betragtningen er rigtig, er den egnet til at kølne Begejstringen hos dem, der i Finanspolitiken mener at have fundet et Middel til minutiøs Regulering af den økonomiske Aktivitet; og der er sikkert adskilligt rigtigt deri; dog maa man erindre, at store Grupper vil være ude af Stand til at opretholde Forbruget uforandret paa Trods af Ændringer i Skatterne. Af Forudsætningen om, at Absorbtiionsgraden skal være = 1, for at Finanspolitiken skal være virkningsløs som Reguleringsmiddel, maa man kunne slutte, at Forf. mener, at den vil være fuldt virkningsfuld, hvis Absorbtiionsgraden = 0. Dette vilde imidlertid være ensbetydende med, at man maatte kunne regulere Beskæftigelsen efter Behag via Kreditpolitiken, noget som kommer i Strid med Forf.s Antagelser andre Steder i Bogen. Jeg kommer siden tilbage til dette Punkt. Vigtigt er imidlertid den Iagttagelse, at Opsamling og Forbrug af Reserver svækker Finanspolitikens Virkninger som

¹⁾ Absorbtiionsgraden defineres som Forholdet mellem Borgernes Salg, henholdsvis Køb, og Centralbankens Køb, henholdsvis Salg, af Fordringer.

Reguleringsmiddel, for saa vidt angaar Ændringer i Skatterne. Tilbage bliver dog de vigtige Midler: Offentlige Arbejder og ikke mindst Tilskud til privat Virksomhed, der har spillet saa stor en Rolle her i Landet i den aller sidste Tid (Reparationsloven, Tilskud til Grundforbedring eller til Ensilagebeholdere).

Bogens fjerde Del behandler de forskellige Skatteformer som Middel til at paavirke den økonomiske Aktivitet. Denne Redegørelse er vel tilrettelagt og særdeles klargørende. Forf. inddeler Behandlingen i Grupper efter Skattens primære Virkninger, nemlig 1) paa den totale Efterspørgsel (f. Eks. Indkomstskatter) 2) paa Prisrelationerne (f. Eks. Told- og Forbrugsskatter) og 3) paa den tidsmæssige Fordeling af Efterspørgselen.

Femte Del handler om Finanspolitikken og den økonomiske Aktivitet indenfor Landets Grænser (de tre første Kapitler) og Forholdet overfor Udlandet (de to sidste Kapitler). Afsnittet om de indenlandske lokale Forhold forekommer mig at indeholde en Mængde nye, hidtil upaaagtede og praktisk meget vigtige Betragtninger. Jeg har ikke set nogen drage disse Problemer frem i Lyset i den Udstrækning, det gøres i denne Bog.

Baade i fjerde og femte Del deler Forf. sine Betragtninger i en teoretisk-økonomisk og en politisk-økonomisk Del. Af disse synes jeg bedst om de teoretiske Afsnit; de politiske Afsnit mangler, synes jeg, en lille Smule i Realitetssans. Jeg finder det ikke paakrævet i en Bog som denne at tage Hensyn til politisk eller folkelig Psykologi, Fordom eller Uvidenhed, men der burde være taget mere Hensyn til de rent teknisk-administrative Muligheder.

Foruden paa det saglige Omraade yder Bogen ogsaa værdifulde metodiske Bidrag. Allerede i det indledende Hovedafsnit har man en forfriskende Oplevelse, idet Forf. lader Ændringer i Kassebeholdningen i Forhold til, hvad han kalder Kassekravet, være Drivkraften til alle Reaktionen. Dette er saare interessant og danner Basis for en elegant Fremstilling. Jeg er dog ikke sikker paa, at denne Metode er hensigtsmæssig, og skal senere komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal. Men selv om min Skepsis skulde vise sig berettiget, fortjener Forf. alligevel Paaskønnelse, fordi han har haft Mod til at gøre Forsøget med dette helt nye Synspunkt. Jeg har allerede nævnt forskellige metodisk meget betydningsfulde Sondringer og Begrebsdefinitioner, herunder hvad Forfatteren kalder Absorbtiionsgraden, i Bogen udtrykt ved Symbolet ψ (Betydningen af Begrebet er allerede defineret i Fodnoten p. 290). Det er klart, at de Problemer, Forfatteren beskæftiger sig med, ikke

kan drøftes uden at tage Hensyn til Centralbankens Reaktion. Philips Fremstilling viser bedst, hvor uhyre nyttigt dette Begreb er. Det vil sikkert vinde Borgerret i Fagsproget og finde hyppig Anvendelse i Fremtiden.

En anden vigtig Relation, som Forfatteren gør stærkt Brug af, men som dog nok vil finde mere begrænset Anvendelse udenfor det specielle Omraade, udtrykkes ved Symbolet ϑ , der betegner Forholdet mellem opkrævet Skat (eller optaget Laan) og Nedgang i Opsparingen (burde vel snarere være Forbruget). I Betragtning af, at Skatteopkrævningen har kontraktivt Formaal, kunde man ogsaa kalde det »Effektivitetsgraden«.

Et Kapitel for sig er Diagrammerne. Ingen vil kunne benægte Forfatterens uhyre Opfindsomhed med Hensyn til grafisk Fremstilling, og i det store og hele er der ingen Tvivl om, at mange af Figurerne bidrager væsentligt til Forstaaelse af de behandlede Problemer, men nogle af dem burde formentlig være blevet inden for Forfatterens fire Vægge, idet de snarere tjener til at besværliggøre end til at lette Læsningen. Eksempelvis maa det vel anses for temmelig overflødigt ved ret indviklede Diagrammer at vise, at Refussion fra Staten af en Kommunes Udgifter til Arbejdsløshedsunderstøttelse virker svækkende paa dens Lyst til at sætte Arbejder i Gang, og at en Bøde for at have ledige Arbejdere vilde fremme Beskæftigelsen.

Det foregaaende har i Hovedsagen været en Beskrivelse af Bogens Indhold og en Anerkendelse af de betydelige Bidrag, Forfatteren har ydet til vor Indsigt i disse Problemer. Men dermed er ikke sagt, at Bogen er fejlfri. Der blev under den mundtlige Handling rejst adskillig Kritik imod visse Punkter. Cand. polit. Jørgen Gelting anklagede saaledes Forfatteren for overfladisk Literaturstudium og urigtig Gengivelse af andres Opfattelse. Denne Kritik er utvivlsomt fuldt berettiget med Henblik paa Kap. XIV om Skattebyrdens Fordeling, mindre berettiget m. H. t. Kap. XVIII, der handler om Skatter og Laan i Literaturen. At der kan findes andre Opfattelser end dem, Forfatteren nævner, dokumenterede Gelting, men det Indtryk, Literaturen har efterladt, er nogenlunde rigtigt gengivet af Philip.

Professor Schneider kritiserede Forf.s Ligevægtsdefinition samt hans Anvendelse af Indifferenskurver. Dr. Jantzen søgte at paa-vise det uberettigede i Forf.s Kritik af Multiplier-Begrebet, og Professor Zeuthen ankede over en for stærk Udpensling af Enkelttilfælde paa Bekostning af det principielle.

Af Pladshensyn skal jeg her holde mig til et enkelt principielt Spørgsmaal. Det gælder den Metode, Philip anvender i hele første Del af Bogen, idet han tager Spændingen mellem, hvad han kalder »Kassekravet« og »Kassebeholdningen«, til Udgangspunkt ved Analysen af de Reaktionen, et kontraktivt Indgreb, f. Eks. Optrækkningen af en Skat, fremkalder. Betragtningen gælder naturligvis lige saa vel et expansivt Indgreb. Jeg indrømmer, at dette Afsnit netop i Kraft af denne nye Idé virker overordentligt interessant, men jeg har lige fra den første Gennemlæsning følt en stærk Skepsis m. H. t. det frugtbare i denne Metode, og denne Skepsis er ikke blevet mindre ved fortsat Overvejelse.

Forf. siger, at enhver Udbetaling fra Borgerne til det offentlige er en Afgang af Kasse. Dette er vel rigtigt, men er det noget centralt ved Skattebetalingen? Han betragter altsaa Skattebetalingen som et Beholdningsfænomen, d. v. s. en Overførsel af Beholdning fra en Person til en anden, i. e. Skatteopkræveren. Men er det dog ikke mere karakteristisk for det, der sker, at betragte Skatteydelsen som en Del af Indkomststrømmen, der ledes over i det offentlige Kasser? S. 280 taler Forf. selv om, at Skattevæsenet tolder paa den ene eller den anden af Betalingsstrømmene.

Vilde det nu ikke have været mere praktisk at analysere Virkningen af et kontraktivt (eller expansivt) Indgreb ud fra denne Betragtning? For Vareskatternes Vedkommende er det altfor kunstigt at anlægge nogen anden Betragtning, og det gør Forf. da heller ikke. De saakaldte direkte Skatter betales ganske vist med visse bestemte Mellemrum og kan saaledes opfattes som Overførsel fra en Beholdning til en anden, men det er jo dog kun noget formelt, ogsaa disse Skatter paalignes pr. en eller anden Tidseenhed, og jeg maa i mit Regnskab — hvis det skal være korrekt — efter hver Skattetermin opføre en med Tiden proportional Skattegæld til Staten, ganske som jeg, da Arbejds løn udbetales pr. Uge eller Maaned, maa debitere Lønkontoen, efterhaanden som Arbejdet udføres. Vilde der være noget som helst til Hinder for at betragte Skatteydelsen som en saadan Strimmel, der skæres af Indkomststrømmen, og spørge, hvorledes Borgerne reagerer heroverfor?

Borgeren kan 1) søge at forøge Strømmen ved at bestille mere eller faa mere for sine Varer, 2) formindske sine Udgifter til andre Ting, 3) lade være at sætte saa mange Penge ind i Banken eller købe Obligationer, 4) eventuelt bruge af sin Formue.

Hovedresultatet af en Analyse af denne Art vil blive, at den kontraktive Virkning af Opkrævningen af en Skat vil bero paa, i hvor høj Grad den tages af det Beløb, der ellers vilde blive opsparat.

Det blev ikke under Diskussionen klart, hvilke Fordele Philip mener at have opnaaet ved den Metode, han anvender. For min Part mener jeg, at det hele langt simplere og rigtigere kunde fremstilles ud fra det lige nævnte Synspunkt. Det synes paa Forhaand en urimelig Ting, om en Person skulde reagere anderledes overfor en Skat, alt eftersom han tilfældigt har lidt flere eller færre Sedler i Lommen, end han efter rationel Overvejelse har Brug for, eller om han har anbragt sin Formue i Sedler, likvide Banktigodehavende, Obligationer eller paa en hvilken som helst anden Maade. Man vil opfatte Skatten som formindsket Indkomst eller forøget Udgift, altsaa som en Strøm, og kun hvis den er meget kortvarig, kan der være Tale om at dække den ved Forbrug af Formue. I alle andre Tilfælde vil den blive betalt ved en Formindskelse af Forbrug eller løbende Opsparing.

Lad mig tage nogle Eksempler til at paavise det misvisende i den omtalte Metode:

Eks. 1. Lad os forudsætte, at der opkræves en Skat, at der ikke paa det paagældende Tidspunkt er overflødig Kasse i Samfundet, og at der kun eksisterer Mængdereagenter¹⁾). Kassebeholdningen i Samfundet vil da blive reduceret med Skattebeløbet. Overensstemmelse mellem Kassekravet og den formindskede Kassebeholdning vil efter Philips Teori blive tilvejebragt ved en Indskrumpling af Beskæftigelsen, der netop vil standse, naar denne Overensstemmelse er sket. Men lad os se lidt nærmere paa, hvorledes denne Proces foregaar.

Da ingen af Skatteyderne har overflødig Kasse, maa de indskrænke deres Efterspørgsel med Skattebeløbet; da deres Leverandører heller ikke har overflødig Kasse, maa ogsaa disse indskrænke Efterspørgselen med Beløbet. Der vil opstaa Arbejdsløshed; men da de arbejdsløse heller ikke har overflødig Kasse, maa ogsaa disse lade Bolden gaa videre til næste Led.

Paa Grund af de stadigt mindre Lønudbetalinger vil Sedler ak-

¹⁾ Dette Udtryk bruger Forf. om Personer, der reagerer overfor Efterspørgselsændringer ikke ved Ændring i Prisen, men udelukkende ved Ændring i Omsætningen.

kumuleres først hos Forretningsfolk senere hos Bankerne, idet man ikke kan vente, at Forretningsfolk (Producenter) skal lade Beskæftigelsen rette sig efter, hvad de ligger med af Sedler, men kun efter deres Afsætningsmuligheder. Er der nu nogen Grund til, at denne Proces skal standse i det Øjeblik, da det fra Omsætningen frigjorte Seddelbeløb netop er lig det Beløb, Samfundet har maattet afgive i Skat. Jeg kan ikke se det. Ganske vist kan det tænkes, at nogle af dem, der lider Indtægtstab under Indskrumpningsprocessen, vil undlade at lade Indskrumpningen gaa videre i fuld Udstrækning, idet de, efterhaanden som Indtægten reduceres, formindsker det Seddelbeløb, de ligger med noget, men dette vil dog formentlig være af uhyre ringe Betydning.

Indskrumpningen fortsættes altsaa ogsaa, efter at Bankerne har faaet Kompensation for det Likviditetstab, Skatteopkrævningen har foraarsaget. Skal Philips Kassebeholdningsteori holde Stik, maa han forudsætte, at Bankernes Kassebeholdning vil være proportional med Aktiviteten, idet en Opsamling af Kasse herudover automatisk vil skabe en ekspansiv Proces, der stopper Indskrumpningsprocessens videre Udvikling. For at dette skulde ske, maatte Rentefoden være fuldstændig elastisk og Likviditetskravet i Samfundet være helt uafhængigt af Rentefoden, m. a. O. Kvantitetsteorien i dens mest rigoristiske Form maatte holde Stik. At noget saadant skulde være Tilfældet, vil Forf. vel næppe paastaa, og han vilde ogsaa derved komme i Strid med andre Udtalelser i Bogen. Det er altsaa ikke muligt at forklare Processens Standsning ud fra denne Kassebeholdnings-Betragtning.

Eks. 2. Lad Staten over en Tidsperiode opkræve Skatter, der ikke har andet Formaal end Tilbagebetaling af Gæld til Borgerne, hvilket sker i samme Takt, som Skatterne indgaar. Kassebeholdningen i Samfundet som Helhed lades da ganske urørt. Efter Philips Teori skulde en Kontraktionsproces da ikke kunne komme i Gang. Ikke desto mindre vil Forfatteren sikkert indrømme mig, at en Kontraktionsproces vil udvikle sig ogsaa i dette Tilfælde..

Det vil heller ikke her nytte at indvende, at Renten vil synke og hindre Kontraktionsprocessen; thi Tendensen til Fald i Renten vil skabe et forøget Kassekrav, og dette vil udelukke, at den af Rentefaldet fremkaldte Ekspansion kan kompensere Kontraktionen.

Eks. 3. Til sidst vil jeg nævne Forf.s eget Eksempel p. 413, hvor det drejer sig om gennem en Tidsperiode at fremskaffe et Beløb

til Køb af udenlandsk Valuta. Han paastaar der, at den gængse Fremstilling, som gaar ud paa, at Beløbets Opkrævning gennem den Kontraktion, det fremkalder, alt under Hensyn til den marginale Importkvote fører til en Nedgang i Importen = det opkrævede Beløb, er urigtig. Han paastaar, at man overser, at det indkomne Valutabeløb, idet det betyder en Kasseforøgelse, neutraliserer Sammentrækningen, saaledes at der faktisk intet Beløb kan fremkomme paa denne Maade. Atter her glemmer Forf. ganske, at Kassebeholdningen kun kan paavirke Aktiviteten gennem Rentefoden, og at Sænkningen i Rentefoden fremkalder en Stigning i Kassekravet, samt at den ved Rentefaldet fremkaldte Ekspansion derfor aldrig vil kunne kompensere Sammentrækningen fuldt ud. Der er altsaa ikke noget i Vejen for, at Valuta kan opsamles, uden at man regner med den Tidsforskydning, Forf. omtaler p. 413. Iøvrigt gælder det i alle de tre nævnte Tilfælde, at selve Indskrumpningsprocessen formindsker Kapitalens Grænseeffektivitet, saaledes at Rentefaldet skal være meget stærkt, for at Sammentrækningen skal standse ad denne Vej.

Til sidst kunde jeg have Lyst til at rejse det Spørgsmaal, om der overhovedet er Mening i at tale om en Forskel mellem Kassekrav og Kassebeholdning. Philip siger selv flere Steder, at Renten vil tilpasse sig saaledes, at Befolkningen vil holde den Kasse, som eksisterer. Mangel paa Kasse eller Overflod paa Kasse kan da kun betyde en Tilstand, hvor der foregaar henholdsvis Stigning eller Fald i Rentefoden. Men hvis dette er Tilfældet, har man aabenbart ikke forklaret noget som helst ved at sige eller paavise, at en Udviklingsproces standser, naar Kassekravet bliver = Kassebeholdningen; man kan i det hele taget ikke bruge disse Begreber som Udgangspunkt for Analysen af finanspolitiske Indgreb.

Philip har altsaa overtaget den af *Neisser* opstillede og af *Föhl* anvendte Hypotese om Proportionalitet mellem Kassebeholdningen og Indkomsten. Det er en yderliggaaende kvantitetsteoretisk Betragtning. *Föhl* drager dog ingen vigtige Slutninger deraf, og den gør derfor kun ringe Skade i hans System. Anderledes i dette Tilfælde: For det første opnaar Forf. ikke at forklare det, han vil forklare, og for det andet bliver Konklusionen af den Brug, han gør af Kassebeholdningshypotesen, at det skulde være muligt gennem Centralbanken at regulere Indkomsten i Samfundet, idet Centralbanken utvivlsomt er Herre over Kassebeholdningen — et Resultat, Forf. næppe selv vil akceptere.

Jeg har nu rettet nogen Kritik mod visse Dele af denne Afhandling, men jeg ønsker til Slutning endnu engang at understrege, at denne Bog efter min Mening er et overordetligt værdifuldt Arbejde. Det behandler Problemer af den største praktiske Betydning, og selv om Bogen ikke er let tilgængelig, er der næppe Tvivl om, at den ad Aare gennem den studerende Ungdom, der engang rundt om som Embedsmænd skal være med til at øve Indflydelse paa den praktiske Politik, vil faa stor praktisk Betydning.

Jørgen Pedersen.

II.

Kjeld Philips Disputats vidner om baade videnskabelige Anlæg og videnskabelig Skoling. Forfatteren er fortrolig med den moderne Økonomis Tankegang og med nyere Arbejdsmetoder. Det er blevet bebrejdet Philip, at han i for ringe Udstrækning har drevet Litteraturstudier, og Bogen tyder ogsaa paa, at de Kilder, han hovedsagelig har øst af, ikke er mange. Hvad Synspunkter angaar, er det især den moderne Pengeteori, navnlig Keynes og hans Efterfølgere, man kommer til at tænke paa ved at læse Bogen, og i metodisk Henseende er det Stockholmskolens Forløbsanalyse, der gaar igen i de vigtigste Afsnit. Det maa tilføjes, at disse Kilder er udnyttet med stor Dygtighed, og navnlig har Forfatteren faaet meget ud af at overføre de Tanker, der bærer den nyere Pengeteori, paa Finansteoriens Omraade. Resultatet er blevet en meget værdifuld Analyse af en Række vigtige Fænomener.

Alligevel kan det ikke nægtes, at et noget bredere Fundament vilde have forøget Bogens Værdi. Ethvert økonomisk Fænomen hænger direkte eller indirekte sammen med alle andre, og derfor maa ogsaa enhver Gren af den økonomiske Videnskab støtte sig til de øvrige. Man naar ikke dybt nok ned, selv indenfor et snævert Specialomraade, uden at udvide sin Totalforstaaelse af Fænomenernes Sammenhæng ved Hjælp af den Sidebelysning, der kan faas fra andre Omraader af Videnskabens. De forskellige økonomiske Discipliner behandler jo ikke altid forskellige Ting, men nok saa ofte de samme Ting, set ud fra forskellige Synspunkter.

Af nærliggende Grunde har jeg især beskæftiget mig med de Dele af Philips Bog, der tangerer det driftsøkonomiske. Det viser sig, at Forfatterens Kendskab til Driftsøkonomien er utilstrækkeligt, og nogle af disse Paragraffer hører uden Tvivl til det sva-

geste i Bogen. I flere Tilfælde er de Tankefejl, der her er løbet Forfatteren i Pennen, uden Betydning for hans egentlige Ræsonnementer; men der er ogsaa Tilfælde, hvor det er anderledes, og Bogen vilde have vundet en Del ved en bedre driftsøkonomisk Underbygning.

Paa Forhaand vilde man ikke tro, at Finansvidenskab og Driftsøkonomi havde ret meget med hinanden at gøre, og det er vel ogsaa Grunden til, at Philip ikke har ment det nødvendigt at ofre Tid paa et mere omfattende Studium af den sidstnævnte Disciplin. Imidlertid er det jo hans Formaal at undersøge Finanspolitikens Indvirkning paa den økonomiske Aktivitet, d. v. s. paa Driftsherrers og Privatpersoners Dispositioner, og det er jo netop det centrale driftsøkonomiske Problem, hvorledes en Driftsherre reagerer overfor et Incitament af en eller anden Art. For Borgerne som Privatpersoner (økonomisk: Arbejdere, Forbrugere, Sparere) falder Spørgsmaalet snarere ind under den Disciplin, man har givet Navnet Privatøkonomi, men som iøvrigt nærmest kun er behandlet spredt.

Dette Punkt er af stor principiel Betydning. I et privatkapitalistisk Samfund gaar det offentliges Politik for en stor Del ud paa at faa de økonomiske Virksomheder til at reagere paa bestemte Maader, f. Eks. at iværksætte større Investering, mindre Import, udvidet Flæskeproduktion eller Dyrkning af Oliehør. For at kunne bedømme, hvilke Indgreb der kan føre til disse Maal uden uønskede Bivirkninger maa man vide, hvorledes Driftsherrer med Virksomheder af bestemt Struktur reagerer overfor Paa-virkninger af forskellig Art; men et saadant Spørgsmaal er udpræget driftsøkonomisk. Ofte har man imidlertid det Indtryk, at Dyrkere af de mere »samfunds«-økonomiske Discipliner gaar alt for let hen over dette i Virkeligheden ret komplicerede Led i Undersøgelserne.

I Philips Bog kommer det driftsøkonomiske frem som det første Led i Analysen. Der begyndes med det Spørgsmaal: hvorledes reagerer Personer og Virksomheder overfor et fiskalt Indgreb? I Almindelighed er dette Problem behandlet i Kap. II—V (Første Del) og Kap. X (Anden Del). Hertil kommer i Fjerde Del, navnlig Kap. XX—XXII, en tilsvarende Undersøgelse for visse specielle Arter af Indgreb. I det følgende skal jeg fremdrage enkelte Eksempler fra disse Afsnit, egnede til at belyse Sammenspillet mellem Finansteori og Driftsøkonomi og dermed Vigtigheden af fornøden Indsigt i denne sidste Disciplin ogsaa for den Forsker,

hvis Speciale er de offentlige Finanser. Ganske naturligt hører Eksemplerne derfor hjemme blandt de mindre heldige i Bogen, og det maa understreges, at ogsaa de driftsøkonomisk prægede Analyser i denne for en stor Del er udmærkede og lærerige.

Det vil iøvrigt fremgaa af det følgende, at de Indvendinger, der kan gøres mod de her nævnte — og andre — Eksempler, delvis hænger sammen med en Anvendelse af den grafiske Metode uden tilstrækkelig Gennemtænkning af, hvilke Slutninger Figurerne kan bære.

Eks. 1. Paa Side 64 undersøger Forfatteren, hvorledes en Producent, der har sin egen Varekvalitet, vil ændre sit Udbud for at skaffe Penge til en ny Skat. For at klare Situationen er han villig til at nøjes med mindre Vederlag end hidtil for sit eget Arbejde, d. v. s., de effektive Omkostninger er blevet lavere. Dette tilskynder til større Produktion, og det beror nu paa Efterspørgselsforholdene, om der herved kommer flere Penge ind. Philip illustrerer Forholdet ved en Figur (Fig. 15), der her er gengivet som Fig. a.

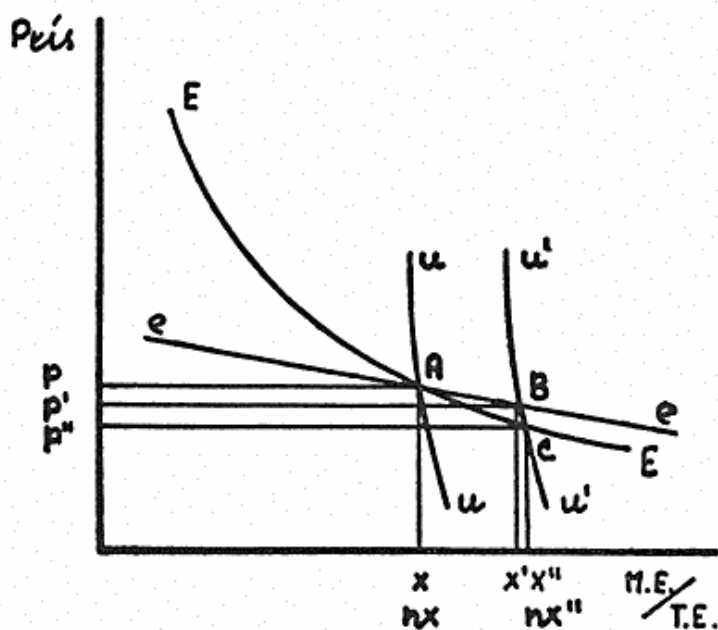

Fig. a.

Kurven *ee* angiver den individuelle Efterspørgsel efter vor Skatteydets specielle Produkt *ceteris paribus*, d. v. s. forudsat bl. a., at alle andre Varers Priser er konstante. Imidlertid vil ogsaa beslægtede Varekvaliteter blive sat ned i Pris, naar vor egen Kvalitet bliver det, dels af Konkurrenkehensyn og dels vel tillige,

fordi de andre Producenter ogsaa skal betale Skatten. Kurven EE angiver nu den totale Efterspørgsel. Philip er dog klar over, at denne Kurve maa tages med Forbehold, »idet man, hvor de enkelte Udbydere hver har sin *ee*, alene kan opfatte EE som et groft Index for en »Fællesbevægelse« i Priser eller [skal være og, Anmeldelserens Anm.] udbudte Mængder«.

Det er svært at forbinde nogen Mening med et saadant Index, og Forfatteren synes da heller ikke at have gjort sig klart, hvad han egentlig mener med det. Naar hver Producent har sin *ee* Kurve, kan disse ikke uden videre slaas sammen. Det højeste, man kan opnaa, er at faa et Udtryk for Bevægelsen i den samlede efterspurgte Mængde af de konkurrerende Varer, naar Priserne paa dem alle bevæger sig ensartet i en eller anden Betydning af dette Ord, f. Eks. stiger og falder lige mange Øre eller lige mange Procent. En saadan Sammenlægning er der tilmed kun Mening i, hvis de paagældende Produkter kan betragtes som Varianter af den samme »Vare« i dette Ords videre Forstand.

Lad os nu antage, at EE paa denne Maade angiver den samlede Mængde som Funktion af samtlige Priser, omend under ret urealistiske Forudsætninger. I saa Fald siger den f. Eks., at hvis samtlige Priser nedsættes med 5 pCt., stiger den samlede Afsætning med 10 pCt.; men derfor er det jo ikke sikkert, at vor egen Producent ogsaa faar 10 pCt. større Afsætning. Denne stiger maaske væsentlig mere — eller mindre.

Vil man overhovedet bruge Figuren, kan man lade EE betegne vor Producents individuelle Efterspørgsel under den Forudsætning, at Konkurrenterne ændrer deres Priser samtidig med hans og i det Forhold, hvori de virkelig maa antages at ændre dem. Kurven *ee* skulde saa stadig angive den samme Efterspørgsel under Forudsætning af konstante Konkurrentpriser. Det er jo Forskellen mellem disse to Muligheder, Forfatteren vil have frem.

Iøvrigt havde det været lettere at spare hele Figuren og erstatte den med følgende simple Sætninger: »Vor Producent vil blive skuffet i sin Politik, fordi det vil vise sig, at ogsaa Konkurrenterne udvider deres Udbud, saaledes at Prisen falder mere, end han havde beregnet«. Det er jo denne Tankegang, Forfatteren vil udtrykke.

For en Ordens Skyld tilføjes, at jeg anser samme Tankegang for urigtig. Jeg tror, at de fleste Producenter meget bedre, end Forfatteren her og andetsteds i Bogen mener, kan bedømme, hvor-

ledes Branchen som Helhed reagerer. Man kan derfor ikke generelt paastaa, at Producenten bliver skuffet. Dette antyder jo, at hans Politik er irrationel; men det maa erindres — og jeg har et svagt Indtryk af, at Forfatteren overser dette — at naar vi kun er een af mange Producenter, vil Prisen under de givne Forhold ubetinget falde (eller vor Kvalitet gaa næsten ud af Markedet), fordi Konkurrenterne vil udvide og altsaa sænker deres Priser. Det er derfor netop rationelt at gaa med i Prisnedgangen og udvide Produktionen.

Eks. 2, Side 105, Fig. 32. Her undersøges Virkningen af den Rentestigning, et fiskalt Indgreb kan frembringe. En Person tænkes at have en vis Formue anbragt dels i Kasse og dels i Fordringer. Ved et System af Indifferenskurver vises det saa, at den højere Rente vil faa ham til at anlægge en større Del af Beløbet i Fordringer, og det tilføjes under Henvisning til Figuren, »at det nye Ligevægtpunkt ligger paa en højere beliggende Indifferenskurve«.

Herved overses, at naar Rentefoden ændres, gælder det hidtidige Sæt af Indifferenskurver ikke mere. Renten er en af de Faktorer, der afgør, hvorledes Kasse og Fordringer vurderes i Forhold til hinanden og er derfor med til at bestemme Indifferenskurvernes Beliggenhed. Det nye Ligevægtpunkt ligger altsaa i et andet System af Indifferenskurver end det gamle, og det er meningsløst at spørge, om en vis Kurve i det ene System ligger højere end en vis Kurve i det andet.

Iøvrigt burde Figur 33 (ligeledes Side 105) have vakt Mistanke til dette Ræsonnement. Det siges nemlig paa Grundlag af Figur 33, at naar man kontinuert tilpasser sig til det højere Renteniveau, forbliver man paa den samme Indifferenskurve. Det lyder usandsynligt, at den Fordel, man kan faa ved en Tilpasning, skulde gaa helt tabt, fordi Tilpasningen foregaar kontinuert. Som nævnt er hele Problemet forkert stillet, idet det bygger paa den urigtige Forudsætning, at Indifferenskurverne ligger fast, upaavirkede af Rentefoden.

Iøvrigt er ogsaa Ræsonnementet i Figur 33 urigtigt, selv om man accepterer den nævnte Forudsætning. Den i Figuren tegnede Indhyllingskurve er nemlig ikke, som Forfatteren tror, identisk med en af Indifferenskurverne. Den fremkommer jo ved, at den rette Linie, hvis Hældning angiver Rentefoden, drejer sig om det

til en hver Tid eksisterende Ligevægtpunkt, der bestemmes ved, at den her tangerer en Indifferenskurve. Det er nu klart, at naar den drejer, kan den ikke — selv om det sker kontinuerligt — blive ved at tangere den samme Indifferenskurve.

Det kunde se ud, som om Forfatteren har ladet sig narre af sin egen Tegning. Den paagældende Kurve ligner skuffende Indifferenskurverne i Figur 32, og der synes da at være sket det, som man træffer en Del Steder i Bogen, at Forfatteren nedskriver det, som Figuren umiddelbart ser ud til at vise i Stedet for nøje at overveje, om det tegnede nu ogsaa beviser noget, og i saa Fald hvad.

— Ogsaa her kunde man iøvrigt naa lige saa langt, ja længere, uden Figurer, men ved Anvendelse af almindelig økonomisk Tænkning. Naar Renten stiger, giver Pengefordringer større Udbytte pr. investeret Krone. Andre Aktiver som Ejendomme, Aktier o. s. v., maa foreløbig antages at give samme Udbytte som før, og det betaler sig da at erstatte de mindre rentable af disse med Fordringer. — Dette Ræsonnement forekommer mig bedre end Forfatterens, fordi det maa antages, at de, der køber større Poster Obligationer efter Kursfald, ikke tager Beløbet af deres kontante Beholdning, men realiserer andre Aktiver, der nu staar tilbage i Rentabilitet.

Ek s. 3, Side 322—23 og Fig. 79—80. Her tænkes en Lønsskat ophævet, hvad der nedsætter Omkostningerne, særlig i visse Produktioner. Til Gengæld forhøjes Indkomstskatten tilsvarende, saaledes at den disponible Indkomstsum er uforandret. Der spørges nu, om dette kan fremkalde en Ekspansion. Forfatterens Svar er som Helhed benægtende; men Ræsonnementet er ikke holdbart.

I Fig. 79 forudsættes det, at der er Priskartel («Mængdereaktion», der ifølge Forf.s Definition Side 48 maa betegnes som et saadant Kartel) i Branchen. Der er imidlertid for en individuel Producent tegnet dels en vandret Prislinie, dels en hældende Efterspørgselskurve, der forudsætter, at han bryder Kartelaftalen. Det fremgaar ikke klart, hvilken af disse Efterspørgselskurver man skal regne med. Mere afgørende er det dog, at Forfatteren slet ikke berører den Tanke, at Kartellet som saadant kunde sænke sin Pris for at faa større Afsætning. Nedgangen i Medlemmernes Grænseomkostninger vil tilskynde hertil, og det hænder jo da, at Monopolpriser bliver nedsat.

Vælger man den hældende Efterspørgselskurve i Figuren, hører der til denne en Grænseomsætningskurve. Skæringspunktet mellem sidstnævnte og Grænseomkostningskurven vilde da umiddelbart vise, at Lønskattens Bortfald giver større Produktion.

Endnu mere uklar er Fig. 80, der gengives her som Fig. b.

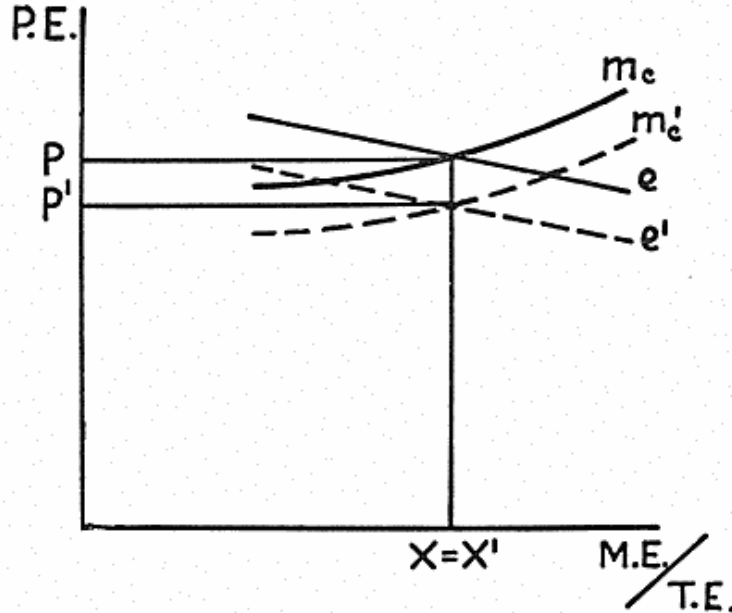

Fig. b.

Her tænker Forfatteren sig, at Prisen gaar ned efter Lønskattens Bortfald. (Det siges ikke, hvorfor den gaar ned — er der stadig Priskartel, eller betyder den hældende *e* Kurve almindeligt Monopol? I begge Tilfælde kræver Prisnedgangen en Beslutning). Den lavere Pris neutraliserer de lavere Omkostninger, og Driftsherrerne faar derfor ikke større Gevinst. Men alle faar takket være den højere Indkomstskat mindre at raade over, hvorfor Efterspørgselen gaar ned. Trods den lavere Pris bliver Salget og Produktionen derfor konstante.

Dette er imidlertid en ren Cirkelslutning. Det ses af Figuren, at Forfatteren lader Efterspørgselskurven falde netop lige saa meget som Omkostningskurven. Hvorfor? Ja, det siges i Teksten, at »Driftsherrerne faar nu alene den sædvanlige Aflønning« (udhævet af mig), og da deres Indkomst saaledes er uforandret, medens Borgerne over Indkomstskatten mister netop Lønskattens Beløb, vil Totalindkomsten herefter gaa ned med samme Beløb som Totalomkostningerne. Heraf drages saa (uden egentligt Bevis) den Slutning, at Efterspørgselen netop vil

gaa saa meget ned, at der med de lavere Priser bliver Ligevægt ved samme Kvantum som før.

Men hvoraf kan man vide, at Driftsherrernes Gevinst netop bliver uforandret? Det kan man ikke vide; thi paa Forhaand ved vi ikke, hvor stor Prisnedsættelsen bliver. Forfatteren har imidlertid bygget paa sin Tegning, og her er de af Skatteomlægningen følgende Ændringer simpelthen gengivet ved en Parallelforskydning af hele Systemet nedad. Dette indebærer, som man let ser, at x er uforandret; men dermed har man forudsat det, man prøver at bevise, og det er da intet Under, at »Beviset« klapper.

Her er atter en Tegning anvendt uden tilstrækkelig Gennemtænkning af Problemet.

Det virkelige Forhold er følgende: Driftsherrerne sparer Løn-skatten, og deres Gevinst stiger med dens Beløb, som Skatteyderne samtidig mister. Totalindkomsten er da i første Omgang uforandret. Nu overvejer Driftsherrerne en Produktionsudvidelse og Prisnedsættelse, men selvfølgelig ikke en saadan, som faar den opnaaede Gevinstforøgelse til at forsvinde. Tværtimod, de vil kun nedsætte Prisen, hvis de derved yderligere kan sætte Gevinsten i Vejret. Og det kan de som Helhed, for Grænseomkostningerne er faldet, medens Efterspørgselen stort set er uforandret (jfr. Fig. 79). Vi gaar altsaa ikke lodret nedad, men bevæger os uadad Efterspørgselskurven. Ved denne første Ekspansion vil der iøvrigt opstaa nye Indkomster, og vi faar da som sædvanlig en vis Multiplievirkning.

Eks. 4, Side 425, Fig. 106. Det drejer sig her om en Figur, der ved første Øjekast synes indlysende rigtig, men som alligevel dækker over en ikke helt uvæsentlig Tankefejl. At Fejlen i dette Tilfælde ikke angaar Forfatterens egentlige Ræsonnement i vedkommende Paragraf, gør den næppe tilladelig; det hænger iøvrigt sammen med, at Figuren overhovedet er overflødig som Illustration til dette Ræsonnement.

Figuren er her gengivet som Fig. c, medens Fig. d er mit Ændringsforslag til den.

En Vare, hvoraf der til Prisen p sælges x Enheder pr. Tidseenhed, rationeres, og Philip lader herved Forbruget gaa ned til x' . Prisen lader han være uforandret, hvad der synes at forudsætte Maksimalpris.

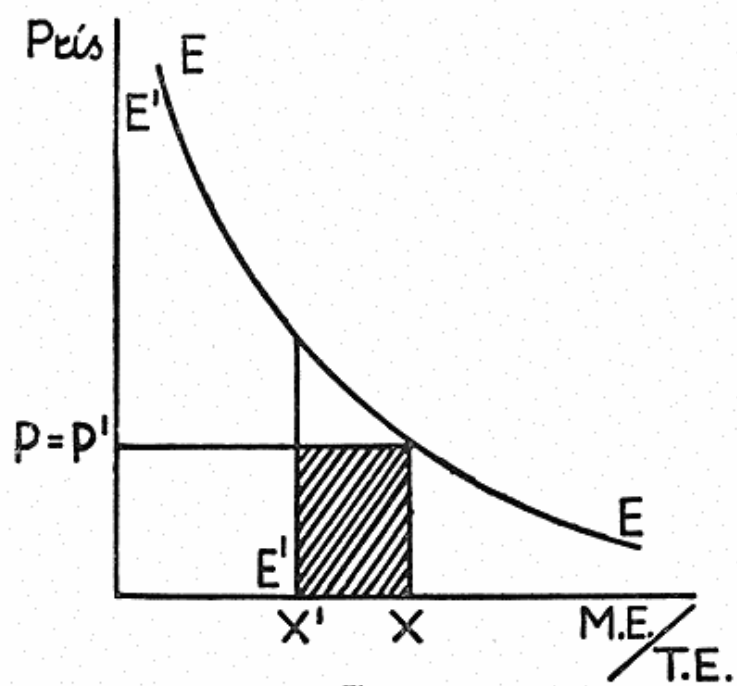

Fig. c.

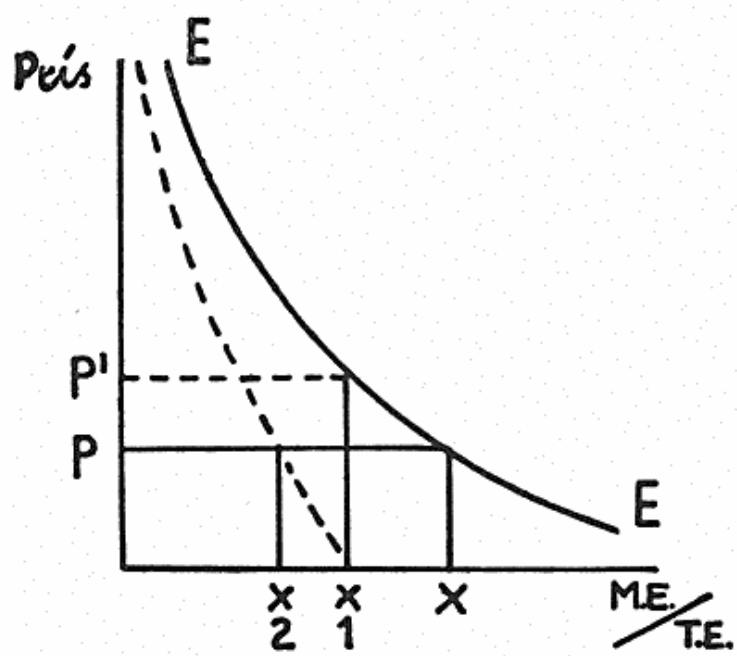

Fig. d.

Det, der interesserer, er imidlertid Forfatterens Paastand om, at Efterspørgselskurven nu er ændret til $E'E'$. Det vilde betyde, at Prisen kunde variere mellem 0 og p' (Fig. d) uden at paavirke Salget, medens Efterspørgselen ved højere Priser var ganske som før Rationeringen. Ingen af Delene holder Stik.

Lad Rationerne tilsammen være x_1 (Fig. d). Erfaringen viser, at der næsten altid er nogle Borgere, der ikke ønsker eller evner at udnytte deres Ration. Ved den gamle Pris vil Salget derfor ikke blive x_1 , men noget mindre, f. Eks. x_2 . Kun ved Prisen 0 vil Rationerne (maaske) blive fuldt udnyttede. Stiger Prisen udover det gamle Niveau, bliver Salget straks endnu mindre end x_2 ; thi jo højere Prisen er, des flere vil der være, som ikke udnytter Rationen fuldtud, ligesom nogle vil nedsætte Udnyttelsesgraden fra 90 til 80 pCt. o. s. v.

Efterspørgselskurven vil da være faldende i hele sin Længde. Der er ikke noget absolut uelastisk Interval, som Philips Figur synes at vise. Vi drager heraf den vigtige Slutning, at Prisen stadig udøver sin sædvanlige Funktion trods Rationaliseringen. Kun Dimensionerne ændres.

Heller ikke vil den »rationerede« Efterspørgselskurve i noget Punkt naa op paa den gamle. Der vil ved enhver Pris, selv de meget høje, sikkert være Folk, der under fri Handel vilde have købt mere end deres nuværende Ration (man tænke paa Koksene!). Konklusionen er da, at den nye Kurve i hele sin Længde er faldende som den gamle, men at den løber til Venstre for denne, ligeledes i hele sin Længde. Den kan f. Eks. se ud som den punkterede Kurve i Fig. d.

Det maa nu være nok med disse Eksempler; men det Spørgsmaal staar tilbage, hvorledes en ellers dygtig og samvittighedsfuld Forsker har kunnet begaa en Række Fejl som de nævnte, der delvis er ret elementære.

Forklaringen maa delvis søges i hans Anvendelse af den grafiske Metode. Han udviser paa dette Omraade megen Opfindsomhed; men han nøjes ikke altid med at lade Tegningerne støtte og illustrere Tanken, hvortil de egner sig fortrinligt. Undertiden falder han for Fristelsen til at lade Tegningen erstatte Tanken, og saa billigt kan man ikke slippe. Man maa endevende sit Problem, tænke igennem, hvad de paagældende Kurver og Streger nu egentlig viser, og hvad de ikke viser. Navnlig tror jeg, det er nyt-

tigt at tvinge sig til at forme sine Tanker i Ord, Led for Led. Det er et fortrinligt Middel til at afsløre eventuelle Brist.

Overhovedet er Forfatterens Problemsbehandling ofte noget skematisk. Man kunde ønske en mere udførlig »litterær« Diskussion af de Løsninger, han udvinder af sine Figurer og Formler, en Prøvelse af, hvilke praktiske Realiteter de svarer til. Det meget store Antal Problemer, Bogen omfatter, har været saa omfattende en Opgave, at der ikke er blevet Tid til denne Afpudsning; men man kunde eventuelt have nøjedes med lidt færre Problemer.

Jeg har iøvrigt faaet det Indtryk, at Forfatteren har isoleret sig lidt for meget under Arbejdet med Bogen. Det er maaske et Udslag af Finfølelse; som Doktorand har han villet, at den helt skulde være hans eget Værk. Det hører imidlertid med til godt Forskerarbejde, at man taler med Kolleger og udveksler Erfaringer med dem. Adskillige af Bogens mere »tekniske« Fejl vilde aldrig have naaet Trykstadiet, hvis Forfatteren havde talt med en Driftsøkonom, og selv om man ikke vil gaa ind for det engelske System, hvor vordende Doktorander ligefrem faar anvist en Raadgiver til at drøfte Problemerne med, kan det endnu mindre anbefales, at en Forsker — hvis han da ikke er en meget stor Filosof — lukker sig inde og konstruerer et Verdensbillede aus dem inneren seines Bewusstseins. Og hvorfor skulde det være mindre tilladeligt at lære af en anden Forsker ved at høre ham tale end ved at læse hans Bøger? Direkte Laan kan man jo altid anerkende i en Fodnote.

Betingelserne for at kunne spørge er dog naturligvis, at man føler sig uvidende. Her trænger alle Videnskabsmænd til noget af den »hellige Tvivl«, som faar een til bestandig at spørge sig selv, om dette tilsyneladende saa indlysende Resultat nu ogsaa er Sandheden eller hele Sandheden. Ogsaa Forfatteren af denne udmærkede Bog vil med Fordel kunne øve sig i denne Selvkritik.

Det staar tilbage at sige, at de Bemærkninger, der foran er gjort om utilstrækkelig driftsøkonomisk Indsigt, bør have en videre Adresse. De gælder vistnok store Dele af den nationaløkonomiske Litteratur; men i hvert Fald gælder de i ret høj Grad Forfattere, der tilhører den moderne Pengeteori, som vel har været Philips fornemste Kilde.

Det har ikke udelukkende været gavnligt, at man har udskilt visse Dele af den økonomiske Teori og givet dem Navnet Driftsøkonomi. Det frister mange til at opfatte denne Videnskabsgren som en

selvstændig Videnskab, og vi staar i Fare for at faa Nationaløkonomer og Driftsøkonomer, der gensidig er uden væsentligt Kendskab til hverandres Arbejde. Den driftsøkonomiske Litteratur indeholder slemme Eksempler paa, hvad man kan præstere, naar man savner den fornødne almenøkonomiske Basis. Men ogsaa i nationaløkonomiske Værker træffer man Specialiseringens Skyggesider.

I Pengeteorien er Fristelsen til at gaa let hen over det driftsøkonomiske Detailarbejde særlig stor. Ifølge sin Natur maa en Pengeteori arbejde med totale Kategorier: den totale Pengemængde eller — mere moderne — den totale Indkomst, Opsparing, Investering, Beskæftigelse o. s. v. Og dette gaar igen hos den nærbeslægtede Finansteori; hos Philip møder man da ogsaa Kategorier som den totale Kassebeholdning hos Borgerne, disses totale Kassekrav og andet mere.

Den totale Investering kan imidlertid ikke vokse, medmindre en Række Driftsherrer efter en Analyse af deres specielle Omkostnings- og Efterspørgelsesforhold m. v. kommer til det Resultat, at det i deres Situation betaler sig at anbringe et ekstra Beløb i Virksomheden. Og man har ikke løst Problemet, før man har paa vist, hvorledes disse Enkeltprocesser kommer i Gang. Gaar man let hen over dette, kan man let overse væsentlige Momenter i den totale Situations Udvikling. Jeg føler mig overbevist om, at en driftsøkonomisk »Korrekturlæsning« af den moderne Pengeteori vilde give værdifulde Resultater. Teorien vilde derved blive baade forfinet og mere realitetsbetonet.

Det kræver imidlertid, at der er Forskere, som har udvidet deres Basis udover den egne Specialdisciplin og skaffet sig en virkelig Forstaaelse ogsaa paa andre Omraader. Dette er unægtelig et stort Arbejde, og der er mange, der ikke overkommer det. Dr. Philip har imidlertid vist sig i Besiddelse af en meget betydelig Arbejdsøve. Han har paa faa Aar foruden at passe en ret omfattende Undervisning skrevet først en stor og god Bog om vor Kriselovgivning og derpaa den værdifulde Afhandling, der her er omtalt. Man har Lov til at vente, at han vil kunne faa Tid til at udvide sit Fundament saa meget, at hans fremtidige Arbejder kan faa den Forankring i en omfattende økonomisk Helhedsopfattelse, der er saa vanskelig at opnaa, men som ikke mindst derfor er af saa stor Værdi, hvor den findes.

Thorkil Kristensen.